

Väntetid på över ett år för en hörapparat är bister verklighet för många hörselskadade. Men nu kräver den nya vårdgarantin kortare köer. Allt fler landsting vänder sig till privata vårdgivare, som får ett rejält uppsving i verksamheten.

TEXT: SARA NORMAN ILLUSTRATION: MICHAEL MELANSON

Lönsam vårdgaranti

MALMÖ 108 VECKOR, Sahlgrenska i Göteborg 84 veckor, Gävle 90 veckor. Det är hisnande siffror som signalerar en problematisk hörselvård. Uppgifterna kommer från Sveriges landsting och anger oktobers väntetider till hörapparatutprovning. Östersund toppade listan med 140 veckors väntetid.

Från den 1 november har dock kravet stärkts på att få ner väntetiderna. En ny vårdgaranti ger patienter rätt till bedömning av specialist inom tre månader, och behandling inom tre månader efter beslut.

Allt fler landsting har därför börjat köpa in hörapparatutprovningar från privat håll. En del ser det som en tillfällig åtgärd just för att få bort kön. För andra har det privata alternativet blivit mer eller mindre permanent, och ett nytt sätt att arbeta.

Var tredje anlitar privat

Auris kartläggning visar att det i dag är åtta av 21 landsting och regioner som låter patienter, på landstingets bekostnad, besöka en privat hörcentral. Ytterligare tre uppger att de tidigare har köpt in privata utprovningar som en punktinsats mot köerna, men inte gör det längre.

Ett landsting som har positiva erfarenheter av sitt samarbete med en privat hörcentral är Uppsala. Där tecknades år 2000 ett tvåårigt avtal om 700 utprovningar per år. Därefter tecknades ett nytt avtal om 500 utprovningar årligen, vilket just har förlängts till och med 2007. De

privata hörapparatutprovningarna har utgjort en knapp tredjedel av länets totala antal. En tydlig effekt av insatsen har varit en stadigt sjunkande väntetid berättar enhetschefen för Hörcentralen Ann-Charlotte Johansson.

1999 var väntetiden upp till 20 månader för oprioriterade patienter. För varje år sedan dess har kön krympt och är nu nere i sju månader.

– Samarbetet har fungerat lätt och smidigt och vi har successivt utarbetat rutiner och kontinuitet, berättar Ann-Charlotte Johansson.

Psykologstöd hos landstinget

Den vårdgivare som Uppsala har avtal med är Aleris (tidigare M och M Medical).

I Stockholm kommer patienterna till de privata mottagningarna Aleris, LIC eller Hearing direkt på remiss från husläkaren. Men i övriga landsting som Aleris har avtal med går patienterna via landstingens egna hörcentraler.

Vid Hörcentralen i Uppsala görs först en bedömning av vårdbehovet. Vuxna med en okomplicerad situation och lätt till måttlig hörselnedsättning blir erbjudna privat utprovning, med kortare väntetid. Omkring 75 procent tackar ja, men får samma kostnader, regelverk och rutiner som hos landstinget.

– Vi tycker det är viktigt att valet ligger hos patienterna själva. För några kanske väntetiden inte har så stor betydelse, för äldre personer kan det vara viktigare med en nära service ute i länet, säger Ann-

Charlotte Johansson.

Viss rehabilitering utöver hörapparat, som stödsamtal med kurator, kan också ges. Men vid de fall där hörcentralen redan från början konstaterar ett fördjupat vårdbehov stannar alltså patienten hos landstinget.

– Vi har skilda uppdrag. Målgrupper med en svårare situation, till exempel barn, gravt hörselskadade och dövblinda är Hörcentralens uppdrag. Om någon av Aleris patienter senare visar sig ha ett större behov, till exempel psykologstöd, får de komma tillbaka till oss, försäkrar Ann-Charlotte Johansson.

Landstingets hörcentral står också för servicen i länsdelarna och skickar audionomer till filialmottagningar i Tierp, Östhammar, Skutskär och Enköping.

Vårdgarantin ger nya kunder

Nu kan Aleris i Uppsala förvänta sig att deras första patienter snart börjar komma tillbaka för att byta ut sina apparater. Det innebär att Hörcentralen inte kan skicka lika många nya patienter dit, och Ann-Charlotte Johansson anar att den stadiga minskningen av väntetiden nu avstannar. Nuvarande kötid på sju månader innebär att vårdgarantin inte uppfylls, och landstinget diskuterar för närvarande hur det ska lösas.

Av de privata vårdgivare som har avtal med Sveriges landsting är Aleris störst på hörapparatutprovning. Företaget började 1997 på uppdrag av Stockholms läns landsting där de i dag provar ut nära hälft

ten av alla hörapparater. De har senare etablerat sig i Västra Götaland och i Skåne och har i dagarna tecknat avtal med Jämtlands läns landsting. Med en omsättning på 25 miljoner om året står företaget i dagsläget för cirka 15 procent av alla utprovningar i hela landet. Det är en siffra som förväntas öka kraftigt redan nästa år, då beställningarna skjutit i höjden med anledning av vårdgarantin.

– Stockholm har köpt 1 200 extra och i Göteborg har vi i år gjort 1 500 istället för grundavtalets 1 000, berättar Christer Andersson, affärsområdeschef.

De nya avtalen i Jämtland och Skåne har också kommit till på grund av vårdgarantin. Aleris verksamhet är helt och hållet landstingsfinansierad.

– Vi kan hålla korta väntetider och i enkäter har 98 procent av patienterna svarat att de är nöjda.

Ideologi påverkar beslut

Brist på audionomer har varit en bidragande orsak till köbildningen på vissa orter, men det är ingenting som oroar Christer Andersson. I och med de nya avtalen måste ny personal rekryteras, men han tror att Aleris är en attraktiv arbetsgivare med konkurrenskraftiga löner, så han ser inga problem.

Den ideologiska aspekten kan väga tungt när alternativ diskuteras i lands-

tingen. I Jönköping väckte frågan debatt i våras när folkpartiet ville anlita en privat audionom för att få bort kön.

– Vi har olika politiska uppfattningar och jag tror på en sammanhållen sjukvård. Jag tror inte på att lämna ut verksamhet på entreprenad, sa landstingspolitikern Carina Ödemark (s) i Tranås tidning i mars.

Politikerna där hade i början av året skjtit till 3,5 miljoner extra i budgeten just för att korta väntetiden till hörcentralerna. Som en tillfällig åtgärd köptes 266 privata utprovningar i östra Jönköping vilket var 42 procent av distriktets samtliga utprovningar mellan februari och september i år. Väntetiden i både Eksjö och Nässjö var i början av året mycket lång men är nu nere i drygt tre respektive två månader (september).

HRF vill ha sammanhållen vårdkedja

En del ställer sig tveksamma till punktinsatser med hänvisning till att köerna växer igen då de tillfälligt utökade resurserna är förbrukade. HRF jämför det i sin årsrapport med ”ett slags konstgjord andning”, och rekommenderar en stadigvarande resursökning och att arbetsformerna ses över i stället.

– Positivt med vårdgarantin är att landstingen nu inser att de måste satsa mer resurser på hörselvård, och då är det

bra att det finns aktörer att köpa tjänsterna av så att det går att växa snabbare, säger Jan-Peter Strömgren, förbundsordförande i HRF.

Samtidigt uttrycker han en oro över att landstingen nu minimerar vårdinsatserna för att kunna beta av köerna.

– Risken är uppenbar att man får för stort fokus på hörapparaten. Det finns massor av kringkunskaper som också bör ingå i ett rehabiliteringsprogram. En hörselskada är ju inte temporär utan något man ska leva med, så det är oerhört viktigt med långsiktighet och uppföljning.

Han ser också en risk att för många aktörer kan splittra och motverka en sammanhållen vårdkedja.

Nytt arbetssätt ska hålla kön borta

Ett landsting som fått bukt med sina köer utan att anlita externa vårdgivare är Norrbotten. Där hade vissa hörcentraler för ett par år sedan väntetid på tre år. Nu har de lyckats få ner den till tre månader, något de räknar med att kunna hålla.

Som en starthjälp fick hörselvärderna 2002 sex miljoner extra i kökortarpengar. Hörcentralen vid Sunderbyns sjukhus började med kvällsöppet och audionomerna jobbade övertid.

I Kiruna och Gällivare projekterades en extra audionom i två år. På så vis kunde de beta av kön.

En av tre har privat hörselvård

Samtidigt hade ett team från hörselvården anmält sig till ett projekt hos dåvarande Landstingsförbundet, kallat Genombrottsprojektet. Det har amerikansk förebild och syftar till att effektivisera vardagsarbetet i hälso- och sjukvården.

– Det går ut på att lära sig att tänka på ett nytt sätt, säger Eva Forsberg, enhetschef för syn- och hörselenheten i Norrbottens läns landsting.

Svarar på frågor i förväg

Hon berättar att personalen deltog i seminarier där de fick lära sig att granska sitt arbetssätt och pröva nya idéer.

En åtgärd de snart insåg skulle vara effektiv var att förkorta den tid det tar från första besöket till att patienten har en fungerande hörapparat.

– Tidigare behövdes i snitt fem till sju besök. Men nu räcker det om patienterna kommer hit tre, fyra gånger. Det gjorde mycket för köerna, säger Eva Forsberg.

Det lyckades de med på olika sätt. Bland annat görs nu en ”behovsanalys” i förväg genom att patienterna fyller i en blankett innan de kommer på sitt första besök.

Där finns frågor om i vilka situationer man upplever att hörseln är ett problem.

– Vi försåg audionomerna med nya redskap för att ställa frågor och lättare ringa in patienternas behov, så att de snabbare kommer fram till rätt stöd. Tidigare var det inte ovanligt att man provade flera modeller innan man hittade en hörapparat som passade.

Besök ersattes av brev

Ett rutinmässigt uppföljningsbesök ströks också och ersattes med ett brev som skickas ut sex månader efter utprovningen. I brevet finns en uppmaning till patienten att själv ta kontakt med hörcentralen om man har några frågor eller vill boka ny tid.

Eva Forsberg menar att kökortarpengar bara fungerar tillfälligt, men tror att de i Norrbotten tack vare Genombrottsprojektet kommer att klara att hålla den nya väntetiden. Hon påpekar också att hörcentralens schema är viktigt.

– Minst ett till två nybesök per dag och inga luckor. ●

Stockholm	Ja. Sedan 1998 anlitas privata vårdgivare. Nuvarande avtal (t o m 31 dec 2006) gäller 8 200 utprovningar inklusive viss rehabilitering per år. Det utgör cirka 70 procent av hörselrehabiliteringen för vuxna. På grund av vårdgarantin köptes i höst 1 200 extra.
Uppsala	Ja. Har avtal sedan 2000. Nuvarande avtal gäller 500 utprovningar per år till och med 2007, vilket är drygt en fjärdedel av totala antalet utprovningar.
Sörmland	Nej.
Östergötland	Nej.
Jönköping	Ja. Som en tillfällig åtgärd köptes 266 utprovningar i Östra distriktet under februari-september 2005, cirka 42 procent av distriktets utprovningar.
Kronoberg	Nej.
Kalmar	Nej.
Blekinge	Nej.
Skåne	Ja. För att minska väntetiden har Region Skåne nu tecknat ett tillfälligt avtal med två privata företag för 3 000 köande januari 2006–juni 2007.
Halland	Ja. Började 2002 på grund av kösituationen. Fick då extra medel. Sedan 2004 köper hörcentralen för egna medel, det vill säga det som blir kvar på grund av vakanser som ej går att ersätta på grund av rekryteringsproblem. Hittills i år är 200 utprovningar beställda av totalt cirka 3 000.
Västra Götaland	Ja. I Göteborg finns ett avtal om 1 000 utprovningar/år vid Sahlgrenska, vilket är cirka 25 procent av Göteborgsområdets utprovningar. I år har 500 extra beställts på grund av vårdgarantin. I Uddevalla finns ett avtal som upphör nästa år.
Värmland	Nej.
Örebro	Nej.
Västmanland	Nej. Har gjort för ett antal år sedan.
Dalarna	Nej. Hade ett avtal på ca 1 000 utprovningar för 2-3 år sedan för att komma tillrätta med köerna.
Gävleborg	Nej.
Västernorrland	Nej. För tre år sedan köpte landstinget ett antal utprovningar, som en punktinsats i Örnsköldsvik.
Jämtland	Ja. Har nyligen tecknat ett tillfälligt avtal om 800 privata utprovningar att slutföras under 2006.
Västerbotten	Ja. Vid senaste tillfället direktupphandlades 90 utprovningar, som snart är avslutade.
Norrbotten	Nej.
Gotland	Nej.